

Анна Остапенко

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ДИДАКТИЧНА ПРОБЛЕМА У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено проблемі використання педагогічних технологій у навчальному процесі вищої школи. У ній представлено історію упровадження педагогічних технологій у вітчизняних вищих навчальних закладах; різні підходи вчених до трактування ключових понять «технологія», «освітня технологія», «педагогічна технологія» та «технологія навчання». Особливу увагу звернено на неоднозначність у групуванні педагогічних технологій в сучасній вітчизняній дидактиці та професійній освіті. У статті зацентовано увагу на історії використання терміна «педагогічні технології», обґрунтовується вибір ефективних педагогічних технологій для проведення занять з професійно-орієнтованих дисциплін економічного спрямування.

Ключові слова: технологія, освітня технологія, педагогічна технологія, технологія навчання, інноваційні технології, компетентнісний підхід, професійна підготовка майбутніх фахівців з міжнародної економіки, основні підходи до класифікації педагогічних технологій.

Невідповідність системи підготовки майбутніх фахівців з міжнародної підготовки у вищій школі соціальному замовленню й європейським вимогам свідчить про розрив між змінними умовами нинішнього життя й професійним спрямуванням навчання студентів, метою, його змістом, методами й технологіями. До найважливіших причин такого стану, на наш погляд, належать: підвищення попиту на якість підготовки фахівців; нові вимоги до організації процесу навчання у ВНЗ та встановлення суб'єкт-суб'єктних стосунків між викладачем і студентом; консерватизм в освітній сфері й недостатня її мінливість до все нових потреб, що висуває суспільство; необхідність стимулювання студентів до саморозвитку, формування у них активності, професійного мислення, самостійності та самоконтролю.

Сучасній Українській державі потрібні висококваліфіковані фахівці, спроможні здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, досягати високого рівня ведення результативного діалогу з представниками зарубіжних корпорацій, фірм та підприємств. То ж уже на часі в університетському навчанні зробити акцент на впровадженні інноваційних методів, прийомів і засобів навчання.

Розвиток інноваційних педагогічних технологій в Україні та використання їх у практиці вітчизняних і закордонних ВНЗ викликає дослідження наукового доробку вчених, які зробили великий внесок у теорію і практику запровадження педагогічних технологій.

Питаннями технологічного підходу до навчання та використання в навчальному процесі технологій займалися А. Алексюк, А. Андрощук, В. Галузинський, М. Євтух, А. Нісімчук, І. Осадченко, О. Падалка, О. Пехота, Є. Полат, О. Пометун, Ю. Сенько, В. Сластьонін, Г. Селевко, Л. Столяренко та ін. Однак ця проблема не знайшла свого повного відображення в педагогічній літературі. Такі аспекти, як розмежування основних понятійних категорій, різні підходи до класифікації педагогічних технологій та доцільність їх застосування в навчальному процесі підготовки майбутніх фахівців з міжнародної економіки.

Основною метою цієї публікації є уточнення понять «освітня технологія», «педагогічна технологія», «навчальна технологія» та розгляд основних підходів до класифікацій педагогічних технологій, що використовуються у вищій школі.

Насамперед необхідно виявити взаємозв'язки між схожими поняттями: «технологія», «освітня технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання».

Слово «технологія» (від грец. *techne* – майстерність, мистецтво і, *logos* – наука, вчення) у прямому перекладі означає «вчення про майстерність». Донедавна цей термін вживали лише у виробничій сфері. С. Пальчевський зазначає, що зв'язок терміна «технологія» з педагогікою викликав тривалі дискусії, у результаті яких з'явилася ціла низка загальних однотипних визначень [1, с. 392]. На думку вченого, найпоширенішим є визначення технології як «систематичний метод планування, застосування й оцінювання всього процесу навчання й засвоєння знань шляхом обліку людських і технічних ресурсів та взаємодії між ними для досягнення найефективнішої форми освіти» (Париж : ЮНЕСКО, 1986. – С. 43) [1, с. 393].

Водночас педагогічна технологія може включати в себе інші різновиди, як наприклад, інформаційні, електронні, поліграфічні й у зв'язку з цим попереднє визначення педагогічної технології буде неповним.

Грунтовніше визначає поняття «педагогічна технологія» О. Пехота: «це така технологія, що відображає шлях освоєння навчального матеріалу в межах визначеного предмета, теми, питання й у межах цієї технології, яка може бути близькою до окремої методики і яку можна було б назвати дидактичною технологією» [2].

І. Дичківська [3], О. Пехота поняття «освітня технологія» пояснюють як технологію, що відображає загальну стратегію освіти, єдиного

освітнього простору. Призначення освітньої технології полягає у прогнозуванні розвитку освіти, у конкретному проектуванні й плануванні, передбаченні результатів та розробленні відповідних освітніх стандартів. Прикладом освітніх технологій є концепції, закони, системи.

Аналізуючи сучасні підходи до тлумачення поняття «педагогічна технологія», варто підкреслити, що цей термін виник у вітчизняній дидактиці в 1963 році, як про це вказує П. Образцов [4].

Однак Т. Назарова доводить, що термін «педагогічна технологія» уже використовувався на початку ХХ ст., зокрема в 20-х роках [5].

Детальне обстеження науково-педагогічної літератури з проблем упровадження технологій у навчальний процес дає змогу стверджувати, що поняття «педагогічна технологія» трактується в ній неоднозначно. Найбільш популярне визначення знаходимо в В. Беспалька: «Педагогічна технологія – проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці; це змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу, – це незастигла схема, у яку вмонтовується педагогічний процес, а результат глибоко продуктивної творчої праці з оцінки й гармонізації багатьох чинників, що визначають ефективність процесів навчання й виховання» [6].

Г. Селевка пропонує визначати педагогічну технологію під кутом професійної підготовки так: це поняття розглядається на трьох рівнях – загальнопедагогічному, частково-методичному та локальному [7].

Подібно до Г. Селевка розглядає педагогічну технологію І. Дичківська:

Перший рівень – загальнопедагогічний (загальнопрактичний, загально-виховний) – як сукупність цілей, змісту, засобів і методів навчання чи виховання, алгоритм діяльності суб'єктів і об'єктів процесу. На другому рівні – предметно-методичному – педагогічну технологію слід розглядати як конкретну методику (фахову методику), що поєднує в собі методи й засоби для реалізації певного змісту навчання й виховання в межах одного чи кількох предметів або цілої системи. Третій рівень учена називає локальним або ж модульним. Це технологія окремої частини навчально-виховного процесу, тобто технологія розв'язання окремих дидактичних і виховних завдань [3, с. 14]. І. Дичківська звертає увагу на такі визначальні ознаки педагогічної технології, як декомпозиція навчального процесу на взаємопов'язані етапи; координованість і поетапність дій, спрямованих на досягнення позитивних результатів; однозначність виконання передбачених процедур і операцій.

М. Кларін розглядає педагогічну технологію через систему, зокрема сукупність і послідовний порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методичних засобів, які використовують для досягнення навчальної мети [8].

Б. Лихачов під поняттям «педагогічна технологія» розуміє «сукупність психолого-педагогічних настанов, що визначають спеціальний набір і поєднання форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів, вона виступає організаційно-методичним інструментарієм педагогічного процесу» [9, с. 242].

У посібнику «Педагогічні технології» акцентують увагу на тому, що «під педагогічною технологією слід розуміти вивчення, розробку й системне використання принципів організації навчального процесу на основі новітніх досягнень педагогіки, психології, теорії управління та менеджменту, інформатики, соціології для розробки таких засобів навчання, що підвищують ефективність навчального процесу» [10, с. 55].

В Енциклопедії освіти (за ред. В. Кременя) подається таке визначення: «педагогічні технології – це технології, які забезпечують перетворення педагогічного процесу в освітній установі на цілеспрямовану діяльність усіх його суб'єктів» [11, с. 661]. С. Сисоєва стверджує, що «педагогічні технології мають відповідати таким основним методологічним вимогам (критеріям технологічності): концептуальність, системність, керованість, ефективність, відтворюваність» [11, с. 662].

І. Шпак, аналізуючи шляхи розвитку творчих здібностей тих, хто навчається, виділяє два підходи до цього розвитку – когнітивний та гуманістичний. Когнітивний підхід вимагає основну увагу в навчанні сконцентрувати на розвитку мислення та пам'яті, інтелектуальних умінь. Гуманістичний підхід повністю ґрунтується на «Я-концепції» й дає можливість учневі чи студенту самостійно обирати мету, виділяти проблеми, використовувати досвід, прогнозувати наслідки. На думку автора, сучасне навчання в середніх загальноосвітніх та вищих школах України тяжіє до когнітивного підходу, тому майбутнє за гуманістичною освітою, оскільки останній пов'язаний з активністю й самостійністю тих, хто навчається [12].

У посібнику за редакцією В. Різуна зазначається, що за радянських часів у вітчизняній педагогіці термін «педагогічна технологія» використовували лише щодо опису зарубіжних освітніх систем [13, с. 30].

Однак стрімкий розвиток науково-технічного прогресу та незадовільний стан використання традиційних форм і методів навчання, як на це справедливо вказує К. Баханов, зумовили вчених звернутися до розроблення педагогічних технологій [14].

У 50-ті роки минулого століття у педагогічній науці сформувалося два напрями в еволюції педагогічних технологій: використання технічних засобів навчання та технологічний підхід до самого навчального процесу [15]. До 80-х років поняття «педагогічна технологія» і «технологія навчання» не розмежовували.

Л. Смишляєва та Л. Сивицька стверджують, що в 70-х рр. ХХ ст. під

дією системного підходу переглядається сутність поняття «педагогічна технологія», розв'язувати дидактичні проблеми на шляху управління навчальним процесом з конкретно визначеними цілями, досягнення яких повинне піддаватися чіткому опису й визначенню [16].

Ця думка авторів співзвучна з положенням В. Беспалька, який зазначає: «Системний підхід лежить в основі будь-якої педагогічної, відтворення й запланована ефективність якої залежить від її системності та структурованості» [6]. В. Якунін, на наш погляд, справедливо підкреслює, що потреба сучасної освітньої теорії і практики особливо активізує одне із завдань зробити навчальний процес керованим на основі застосування педагогічних технологій [17].

У зв'язку з модернізацією вищої школи у системі підготовки майбутніх фахівців відбуваються кардинальні зміни в доборі організаційних форм й ефективних методів, спрямованих на соціальне партнерство між викладачем і студентом, а також між усіма, хто зацікавлений у сфері освіти, – випускниками ВНЗ, роботодавцями, органами місцевого самоуправління, громадськими організаціями. Усе це, як підкреслює Р. Гуревич, є метою глибинної інтеграції ВНЗ у навколишнє соціально-економічне середовище, надання їхній діяльності більшої динамічності й адаптованості [18, с. 55].

Упровадження в навчально-виховний процес інноваційних, інформаційних та сучасних педагогічних технологій уможливить розв'язати ті важливі завдання, що ставить перед майбутніми фахівцями суспільство, наблизити навчання до реальних умов професійної діяльності.

Н. Наволокова виявила, що поняття «педагогічна технологія» має понад триста визначень відповідно до того, як дослідники уявляють структуру і складові навчального процесу [19, с. 6].

На думку автора, педагогічна технологія – один із спеціальних напрямів педагогічної науки (прикладна педагогіка), покликаний забезпечити досягнення певних завдань, підвищувати ефективність навчально-виховного рівня [19, с. 10–11]. Структуру педагогічної технології Н. Наволокова пропонує описувати через такі складові: ідентифікацію, назву технології, концептуальну частину, особливості змісту освіти, процесуальну характеристику, програмно-методичне забезпечення.

В. Башарін запропонував ці терміни трактувати так: педагогічна технологія – ширше, родове поняття, до якого входять технології навчання, виховання і спілкування [20, с. 10].

Н. Шуркова схильна вважати, що «педагогічна технологія» – це сума науково обґрунтованих прийомів виховного впливу на людину або групу людей, вплив визначається виховними цілями, виховними обставинами, специфікою ситуативних вимог [21, с. 3].

Провівши теоретичний аналіз поданих у літературі дефініцій

«педагогічна технологія» та «технологія навчання», ми дійшли висновку про неоднозначність їх трактування. Відсутня й одностайність у визначенні видів і груп технологій. М. Фіцула пропонує технології навчання поділяти так: технологія диференційованого й проблемного навчання, ігрові й інформаційні технології, кредитно-модульна технологія й особистісно-орієнтоване навчання [22, с. 171].

Російські вчені В. Симонов [23, с. 3], С. Маврін [24] запропонували покласти в основу класифікації педагогічних технологій такі ознаки, що: 1) характеризують аспекти навчання (змістовий, процесуальний, мотиваційний, організаційний); 2) відображають можливості конкретної технології (кількість тих, хто навчається, водночас з тими, хто обслуговує цю технологію; рівень автоматизації педагогічного процесу; напрямок дії, цілепокладання; технологічність самої педагогічної діяльності).

Відповідно до цих підходів М. Симонов виділяє технології: а) інтеграції навчальних предметів, укрупнення дидактичних одиниць; б) мотиваційного забезпечення навчального процесу, формування пізнавальних інтересів; в) програмованого, комп'ютерного, проблемного, інтерактивного навчання; г) співробітництва в навчальний предмет. С. Маврін пропонує виокремлювати у свою чергу технології: а) індивідуальні, індивідуалізовані, групові, колективні, масові; б) здійснення навчального процесу з використанням ЕОМ; в) професійно зорієнтовані й загально розвивальні технології; г) алгоритмізовані й індивідуально творчі.

Н. Бордовська, А. Реан виділяють педагогічні технології, специфіка яких зорієнтована на певну освітню парадигму або ж дидактичну концепцію, професійно-особистісні особливості педагога, культурно-освітні традиції країни чи регіону. До видів педагогічних технологій автори залучають: структурно-логічні, ігрові, комп'ютерні, діалогові, тренінгові [25, с. 98].

Використання педагогічних технологій у вищій школі з метою формування професійної компетентності в майбутніх фахівців орієнтує на комплексне об'єднання інноваційних методів та засобів навчання, ефективне залучення всіх учасників навчального процесу, тобто встановлення суб'єкт-суб'єктних стосунків між викладачем і студентами.

Протягом останніх двох десятиліть у ВНЗ широко використовується рейтингова технологія. У працях вітчизняних вчених вона має різні назви: рейтингове навчання (А. Алексюк), рейтинг-система (В. Заводяний), модульно-розвивальна система (А. Фурман, О. Удод), модульно-рейтингова технологія (В. Бондар, П. Сікорський, Н. Шиян). Попри різне найменування більшість авторів однаково визначають сутність цієї технології як нової організації навчання у вищій школі, що ґрунтується на індивідуалізації та диференціації й забезпечує стимулювальну, розвивальну функції отриманих знань, їх самостійність та мобільність.

Модульно-рейтингова технологія лягла в основу кредитно-модульної системи в ВНЗ, ознаками якої стали поняття кредиту й модуля.

Йдучи за А. Алексюком, під поняттям «модульно-рейтингова технологія» розуміємо як цілісний алгоритм організації повного засвоєння знань і формування вмій та навичок за модульним принципом з дотриманням психологічних, педагогічних і кібернетичних вимог до навчального процесу та рейтинговим підбиттям результатів навчання студентів за семестр, рік, увесь період університетського навчання.

На наш погляд, зацікавлення викликає типологія педагогічних технологій, зроблена Е. Зеєром, Н. Кузьміною й Е. Симанюк. Учені класифікують їх так:

а) когнітивно-орієнтовані, що ґрунтуються на використанні діалогових методів, семінарах-дискусіях, проблемному навчанні, когнітивному інструктуванні, інструментально-логічних тренінгах, тренінгах рефлексії тощо;

б) діяльнісно-орієнтовані, в основі яких методи проектів, контекстного навчання, організаційно-діяльнісні ігри, технологічні карти, комплексні завдання, імітаційно-ігрове моделювання технологічних процесів та ін.;

в) особистісно-орієнтовані, у центрі яких перебувають інтерактивні й імітаційні ігри, тренінги розвитку, розвивальна психодіагностика тощо [26].

Найбільш повна класифікація педагогічних технологій представлена Г. Селевком [27]. Учений виділяє групи й класи педагогічних технологій. До груп входять технології, подібні за метою, змістом, методами і засобами навчання. У класи автор об'єднує технології за ознакою сутнісних характеристик (цільова орієнтація, характер взаємодії вчителя й учнів, організація навчального процесу). Г. Селевко виокремлює 12 класів педагогічних технологій за такими параметрами: рівень застосування, філософське підґрунтя, провідний чинник психічного розвитку, наукова концепція засвоєння досвіду, орієнтація на особистісні структури, характер змісту і структури технології, тип організації й управління пізнавальною діяльністю тих, хто навчається; організаційні чинники; підхід до учнів, провідний (домінуючий) метод; напрям модернізації існуючої традиційної системи, категорія тих, хто навчається. У межах класифікації Г. Селевко виокремлює педагогічні технології за рівнем активізації та інтенсифікації діяльності учнів (за напрямом модернізації чинної системи освіти). До таких технологій учений залучає проблемне навчання, ігрові й комунікативні технології.

Отже, незважаючи на те, що проблема впровадження педагогічних технологій у навчальний процес вищої школи є не новою, однак до цього часу залишається нез'ясованими поняття «педагогічної» та «навчальної технології». Аналіз літератури показав, що значна частина вчених ці

поняття не розмежують. Деякі вважають, що педагогічна технологія є ширшим поняттям і вона стосується насамперед виховних аспектів, а навчальні технології – будь-якого процесу навчання. На нашу думку, поняття педагогічної технології є ширшим, до якого як складова входить навчальна технологія, найбільш перспективними є технологія кредитно-модульного, проблемного, проектного навчання та ігрові технології. Подальшого розвитку потребує питання розроблення методичних рекомендацій щодо їх застосування на заняттях професійно-орієнтованих дисциплін для студентів спеціальності «Міжнародна економіка».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пальчевський С. С. Педагогіка : навчальник посібник / С. С. Пальчевський. – К. : Каравела, 2007. – 576 с.
2. Освітні технології : навчально-методичний посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : 2001. – 256 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Образцов П. И. психолого-педагогические аспекты разработки и применения в вузе информационных технологий обучения / П. И. Образцов / Орловский гос. тех. ун-т. – Орел : Техуниверситет, 2000. – 145 с.
5. Назарова Т. С. Средства обучения (Технология создания и использования) / Т. С. Назарова, Е. С. Полят. – М. : УРАО, 1998. – 203 с.
6. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Академия, 1989. – 210 с.
7. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе активизации, интенсификации и эффективного управления УВП / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2005. – 288 с.
8. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе / М. В. Кларин. – М., 1989. – 186 с.
9. Лихачев Б. Т. Педагогика : курс лекции / Б. Т. Лихачев. – М. : Юрайт, 2001. – 607 с.
10. Педагогічні технології / О. С. Падалка, А. М. Нісімчук, І. О. Смолюк, О. Т. Шпак. – К., 1995. – 253 с.
11. Енциклопедія освіти / головний ред. В. Г. Кремень ; Академ. пед. наук України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
12. Шпак І. О. Сучасні педагогічні технології / Шпак І. О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.archive.nbuiv.gov.ua/Pfto/2009_4/files/red904_77.pdf
13. Гуманітарні технології : Конспект лекцій / за ред. В. В. Різуна. – К. : 1994. – 60 с.
14. Баханов К. Що ж таке технологія навчання? / Шлях освіти. – 1999. –

- № 3. – С. 23–25.
15. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. – К. : Генеза, 1999. – 368 с.
 16. Смышляева Л. Г. Педагогические технологии активизации обучения в высшей школе : учебное пособие / Л. Г. Смышляева, Л. А. Сивицкая. – Томск : Изд-во Томского политехнического университета, 2008 – 190 с.
 17. Якунин В. А. Педагогическая технология : учебное пособие // Европейский институт экспертов. – Спб, 1998. – 639 с.
 18. Гуревич Р. Впровадження нових інформаційних технологій у навчально-виховний процес / Р. Гуревич, М. Кадемія // Воспитание школьников. – 1999. – № 1.
 19. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. П. Наволокова. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 176 с.
 20. Башарин В. Ф. Педагогические технологии: Что это такое? / В. Ф. Барашин // Специалист. – 1996. – № 9. – С. 10–13.
 21. Шуркова Н. С. Педагогическая технология (педагогическое воздействие в процессе воспитания школьников) / Н. С. Шуркова. – М., 1992. – 272 с.
 22. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 382 с.
 23. Симонов М. В. Педагогика : курс лекций / М. В. Симонов. – Волгоград, 1996. – 142 с.
 24. Маврин С. А. Педагогические системы и технологии : учебное пособие для студентов педагогических вузов / С. А. Маврин. – Омськ : Ом ГПУ, 1998. – 89 с.
 25. Бордовская Н. В. Педагогика : учебник для вузов / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб., 2000. – 304 с.
 26. Кузьмина Н. В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки / Н. В. Кузьмина // Методы системного педагогического исследования. – Л. : ЛГУ, 1980. – 172 с.
 27. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учебное пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.